

مسمط در کتاب آرایه‌های ادبی سال سوم انسانی

حمید صدری
جرقویه اصفهان

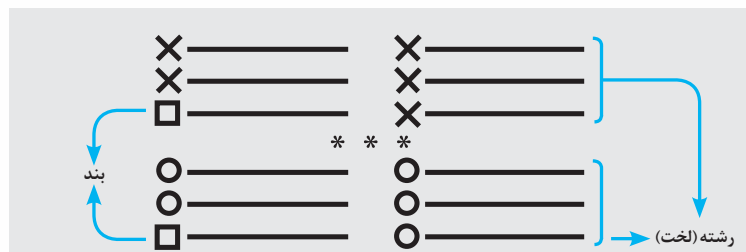
نکته دوم: مسمط تضمینی در متن و خلاصه پایان درس درست و دقیق تعریف نشده است. بهتر بود ابتدا اشاره یا ارجاعی به تضمین می‌شد. سپس انواع مسمط با توجه به تعداد مصراع‌های هر رشته به دانش‌آموزان معرفی می‌گردید. در خلاصه پایان درس، مسمط تضمینی این‌گونه تعریف شده است: «مسمطی است که بند آن در هر رشته، به ترتیب مصراع دوم بیت‌های یک غزل است.» ذکر غزل به تنهایی برای دانش‌آموز سؤال برانگیز است. پیشنهاد می‌شود ابتدا مسمط تضمینی با شکل زیر برای دانش‌آموزان توضیح داده شود. سپس، تعریف آن به این صورت اصلاح گردد: «مسمطی است که بند آن در هر رشته، به ترتیب مصراع دوم بیت‌های یک غزل از شاعری دیگر است.»

استاد جلال‌الدین همایی درباره مصراع آخر رشته‌های مسمط می‌نویسد: «مصراع آخر رشته‌های مسمط را مصراع قافیه و بند مسمط و بند تسمیط می‌نامند. به این مناسبت که در واقع بنای قافیه مسمط بر آن نهاده شده و قسمت‌های مختلف را در بند و سلک قافیه منظم ساخته است.» (همایی، ۱۳۶۸: ۱۷۴)

برای رفع این ابهام و سردرگمی بهتر است، ترکیب «**بند مسمط**» جایگزین **بند** گردد و آخر سطر اول - صفحه ۳۱ - به این شکل اصلاح شود. «مصراع آخر تمام بخش‌ها هم‌قافیه است.» همچنین لازم است در پاورقی صفحه ۳۱ جمله این‌گونه اصلاح گردد: «مصراع‌های این بخش^۳ (به‌جای بند) تماماً قافیه‌ای یکسان دارند و مصراع آخر در بخش‌های بعدی، قافیه‌ای همانند بند مسمط اول دارد.»

اگر ابتدا شکل گرافیکی زیر به دانش‌آموزان معرفی شود و سپس نمونه شعری آن مطرح گردد، آموزش بهتر و عمیق‌تر صورت می‌گیرد.

منبع

۱. دانشور، عبدالمحمد؛ **قافیه و قالب‌های شعری**، راهگشا. چاپ دوم، شیراز، ۱۳۷۲.
۲. رازی، شمس قیس؛ **اللمعجم فی معاییر الاشعار العجم**، تصحیح علامه قزوینی و مدرس رضوی، کتاب‌فروشی تهران، تهران، ۱۳۳۸.
۳. رزمجو، حسین؛ **انواع ادبی و آثار آن در زبان فارسی**، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ دوم، مشهد، ۱۳۷۲.
۴. همایی، جلال‌الدین؛ **فنون و صناعات ادبی**، مؤسسه نشر هما، چاپ ششم، تهران، ۱۳۶۸.

پی‌نوشت

۱. در المعجم در تعریف مسمط این‌گونه آمده است: «مسمط اسم مفعول از مصدر تسمیط است. در لغت به معنی به رشته کشیدن مرورید و مرورید به رشته کشیده است. این شعر را از بهر آن مسمط خوانند که چند بیت را در سلک یک قافیه کشند.» (المعجم ۱۳۳۸: ۲۸۹).
۲. آرایه‌های ادبی، کد ۲۸۰/۱، درس پنجم، صص ۲۲-۳۰.
۳. استاد جلال‌الدین همایی در تعریف رشته می‌نویسد: «از مجموع آن شش مصراع یک بخش تشکیل می‌شود که آن را به اصطلاح شعرا یک لخت یا رشته از مسمط گویند.» (همایی ۱۳۶۸: ۱۷۳)

چکیده

بررسی بخش‌های مسمط^۱ در کتاب آرایه‌های ادبی سوم انسانی و توضیح بند به‌عنوان یک اصطلاح تخصصی برای قالب مسمط ضروری است. رفع ابهام از کاربرد واژه بند در معنایی دیگر باعث سهولت یادگیری فراگیرندگان می‌شود.

کلیدواژه‌ها: مسمط، بند، مسمط تضمینی و گرافیک مسمط

مقدمه

واژه «بند» در توضیح بخش‌های مسمط اصطلاحی تخصصی است و تکرار آن در معانی دیگر هنگام توضیح مطالب درسی باعث سردرگمی دانش‌آموزان می‌شود. در این مقاله، ضمن بررسی کاربرد این واژه و بیان نظرات استادان ادبیات درباره قالب مسمط چند پیشنهاد اصلاحی ارائه می‌گردد. نکته اول: در صفحه ۳۱ آرایه‌های ادبی سال سوم متوسطه^۲ سطر سوم درس پنجم در توضیح بخش‌های مسمط آمده است: «مصراع آخر مسمط بند نام دارد» در این جمله «**بند**» یک اصطلاح تخصصی برای مسمط در نظر گرفته شده است.

یک سطر بالاتر صفحه ۳۱ کتاب آرایه‌ها آمده است: «مصراع آخر تمام بندها هم‌قافیه است» و در پاورقی همین صفحه برای بار سوم در توضیح ویژگی‌های مسمط قافیه‌ای واژه **بند** به معنی بخش به کار رفته است: «مصراع‌های این **بند** (بخش) تماماً قافیه‌ای یکسان دارند و مصراع آخر در **بندها** (بخش‌های) بعدی قافیه‌ای همانند **بند** اول دارد» همان‌گونه که مشاهده می‌شود، واژه بند در دو مورد به معنی **بخش** و **قسمت** است و بار سوم در پاورقی معادل همان معنی تخصصی بند در تعریف قالب مسمط است.